

Душко СЕКУЛИЋ*

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И МОЋ

Сажетак: Постиндустријско друштво заснива се на све већој међузависности, гдје се рад, сировине, капитал и технолошка експертиза комбинуирају и користе са све мање обзира према националним границама. Тај процес да токови робе, информација, услуга и људи теку све више без обзира на државне границе назива се глобализација.

Основне димензије глобализације су економска, комуникацијска и културна.

Економска глобализација. Одређене индустрије, нарочито оне које се још увијек ослањају на физички рад, као на примјер текстилна индустрија, почињу пропадати у развијеним земљама. Па и Хрватска је била мјесто врло развијене текстилне индустрије од којих су остали само трагови. Такве индустрије могу производити много јефтиније у земљама гдје су наднице ниже. Тако долази до сељења тих индустрија у мање развијене земље, што наравно производи проблеме у високоразвијеним земљама, гдје људи који су до тада били запослени у тим гранама не могу наћи адекватни посао. То је такозвани процес деиндустријализације, гдје индустријска производња нестаје из најразвијенијих земаља и сели се у неразвијене. То нам указује на процес гдје се економске активности у једном дијелу свијета осјећају у свим другим дјеловима. Док је то један аспект глобализације који се односи на однос развијени — неразвијени, други аспект процеса глобализације је међусобно повезивање високоразвијених земаља и стварања корпорација и инвестиција које више не познају границе. Ако се вратимо Магх-у, видимо како је он

* Душко Секулић, Правни факултет Свеучилишта у Загребу

то описао већ 1848. „Буржоазија је експлоатацијом свјетског тржишта дала козмополитски карактер производњи и потрошњи свих земаља. На велику жалост реакционара, она је извукла национално тло испод ногу индустрије. Уништене су прастаре националне индустрије и уништавају се свакодневно још и увијек. Потискују их нове индустрије чије увођење постаје животно питање за све цивилизоване нације, индустрије које више не прерађују домаће сировине, већ сировине које долазе из најудаљенијих области, и чији се фабрици не троше само земљи већ у исто вријеме и у свим дијеловима свијета. На мјесто старих потреба, задовољаваних домаћим производима, ступају нове које за своје задовољење траже производе најдаљих земаља и клима. На мјесто старе локалне и националне самодовољности и ограђености ступа свестрани саобраћај, свестрана узајамна зависност нација” (Marx 1973: 28) Овдје већ имамо назначене све трендове стварања глобалне економије. Оно што овдје Marx пише о индустријској производњи вриједи и за финансијски капитализам који више не познаје националне границе, а криза у једном сегменту свијета се преноси у све дијелове свијета. Тако онда Manuel Castells (1996) тврди да смо ушли у фазу глобалне економије која функционира као јединствени систем на скали читаве планете. Капитал циркулира свијетом у глобално интегрираним финансијским тржиштима и трансакције вриједне милијарде долара збивају се у секундама. Прекогранични токови капитала убрзано расту, а капитал — што значи штедња и инвестиције, свјетски су повезани од банака до пензионих фондова, од бурзи до спекулација течајевима валута. Иако тржиште рада заостаје за глобализацијом капитала и добара и ту се јављају глобализирајући елементи глобалних манаџера, професионалаца и знанственика. Но и остали нивои рада постају глобални ресурси јер компаније смјештају производњу тамо гдје има на располагању јефтиније и квалитетне радне снаге. Но исто тако компаније привлаче све више радну снагу из читавог свијета па лијечници, знанственици, компјутерски техничари, али и радници нижих квалификација, бивају привучени на рад бољим плаћама и увјетима рада. Такођер, трећи је начин глобалне миграције гдје људи траће бољи живот у земљама и компанијама које то могу понудити. Знаност и технолошке информације такођер се организирају као један глобални ток.

Друга димензија глобализације јесте *развој глобалних комуникација* као капацитет трансфера не само порука, него и људи и робе

било куда у све краћем року. Телефонске мреже које опасују читав свијет, ТВ сигнали и интернет који продире у све дијелове свијета чине изолацију све тежом и тежом. Владе које желе изолирати своју јавност од слободног тока информација то чине са све већим тешкоћама. Један такав примјер је Кина. Но то са друге стране чине они који се налазе центрима ширења таквих информација као глобалне ТВ мреже, изванредно моћнима на глобалној скали. Глобалне компаније као *Coca-Cola* или *McDonalds* такођер продиру у све дијелове свијета.

Коначно је трећа димензија *глобална култура*. Врло су модерне дискусије о томе како изумире локална култура на рачун глобалне. На примјер, имамо сталну борбу националних језика наспрам доминације енглеског језика, а када погледамо у САД онда видимо на југу борбу против продирања шпањолског. Но већина аутора сматра да то да данас имамо у сваком кутку свијета *McDonalds* и кинеске ресторане у свим већим, али и мањим градовима свијета, заправо јесте само једна површна димензија културне глобализације. У ствари, насупрот глобалном имамо тенденцију локалног па, на примјер, тренд стварања већих држава на политичкој карти Европе је обрнут и сада имамо повећани број држава првенствено насталима распадом интернационалног комунистичког система (распади СССР-а, Југославије и Чехословачке), али се јављају и тенденције према националним аспирацијама од Каталоније до Шкотске, и од Курда до Баска. Глобализација и отворена тржишта, на једној страни, омогућују пробој локалних аспирација на другој, које су прије биле немогуће у вријеме доминације снажних националних држава, али сада са потпуном отвореношћу границе губе економски значај, а задобивају све више културни значај. Ако је то тако, онда и мање политичке јединице могу извучити корист из слободних токова капитала једнако као и велике па се онда културне аспирације могу реализирати без обзира на позивање не економску рационалност великих система. Упозорено је такођер (Huntington 1996) да су модернизација и индустријализација компатибилне са одређеним културним обрасцима, који се неће међусобно стопити. Показало се да се све велике свјетске религије могу акомодирати индустријском развоју, али да могу остати у међусобном сукобу екуменским напорима успркос. Иако имамо комуникације и трговину између Индије и Пакистана, оне остају различите цивилизације засноване на хиндуизму и исламу. Штовише, процеси глобализације

могу изазвати реакцију какву имамо на примјер у форми исламског фундаментализма, који се позива на одређене традиционалне вриједности, али има све карактеристике модерних политичких покрета и користи модерну технику од оружја до друштвених мрежа (Eisenstadt 2004).

Глобализација је постала магична ријеч и као и све ријечи које су створене да опишу неке процесе брзо долази до њихове реификације. Тако је глобализација убрзо постала ствар која нешто чини, која има самостално дјеловање, а не просто ријеч која описује скупину међусобно до одређене мјере повезаних процеса. Али то исто тако значи да ти процеси могу дјеловати и одвојено и неповезано те да их је потребно анализирати посебно, а не само апстрактно говорити о глобализацији. Полазећи управо од ове тенденције ка реификацији, али и дубљих идеолошких мотива који стоје иза те тенденције, Rosenberg¹ прави дистинкцију између глобализацијске теорије и теорија глобализације. Теорије глобализације су усмјерене на објашњење глобализирајућих процеса и исхода као историјски детерминираних резултата социјалне акције одређених актера. Глобализацијске теорије, насупротив томе, узимају глобализацију као детерминанту. Ја бих поједноставио ту дихотомију и рекао да теорије глобализације проматрају процесе и глобализацију као скупни термин за резултате тих процеса као зависну варијаблу. Другим ријечима, процеси глобализације су резултат, посљедица, зависна варијабла, одређених социјалних акција. С друге стране, глобализацијска теорија узима тај резултат, глобализацију, као независну варијаблу. Дакле, резултат социјалне акције повратно дјелује као независна снага. Можемо рећи да је то аналогно Марх-овом схваћању отуђења, гдје производи људске акције (у овом случају глобализација) постају независне силе, које утјечу на људе и њихово дјеловање и људи се осјећају пред њима немоћни. Као да понављају Марх-а, критичари глобализацијских теорија се усмјеравају на тврдњу да је глобализација неминовна. Дакле, производ људске акције, а која се не анализира, узима се као независна (али не само независна, него и неминовна, неиздјежна) варијабла, која утјече на људски живот. То је једна од кључних поставки

¹ Rosenberg Justin (2000), *The Follies of Globalization Theory*. Verso. London.

критике Giddens-a² коју даје Ray Kiely (2005)³. Он своју критику продубљује када каже да непропитивање социјалне акције која доводи до глобализације значи уједно и прихватање политичких параметара који су конституирани након идејне побједе неолиберализма у 1980. Годинама, тј. прихватање неспутаног дјеловања тржишта, слободне трговине, либерализираног финансијског система и конкуренције. Према томе, критичари глобализацијске теорије тврде да нагласак на глобализацију као независну варијаблу оставља нерасвијетљене социјалне процесе, политичке одлуке и идеолошке основе одлука које доводе до глобализације. Анализа процеса који доводе до глобализације открива нам интересе и актере који намећу неолибералну парадигму као основицу за управљање и разумијевање свјетске економије. Глобализација постаје тако неминовни, неизбјеживи ток догађаја и сви они који јој се супротстављају су, дакле, догматици који не разумију нужност хисторијског развоја.

У овом кратком раду ја дјеломично прихватам ту критику глобализације, а дјеломично ју преусмјеравам. Моје прихватање критике је свакако у томе да се глобализација реифицира као процес. Она је нешто што прво треба објаснити као резултат других социјалних процеса а тек потом она може бити објашњење нечега што се сада збива. Она није *deus ex machina* која пада с неба, него склоп процеса за које се налази јединствени термин, а јединственост термина треба оправдати конвергенцијом процеса који воде у истом смјеру. Она не може бити узета као јединствени и хомогени процес који нешто објашњава, осим као кратице за велики број тих процеса.

Идемо ли корак даље у слагању, критичари глобализације говоре како негативни ефекти глобализације проистичу из политичких процеса и односа моћи који онда доводе до тога да имамо повећање броја сиромашних, да имамо велику патњу и ширење сиромаштва (овдје сада остављам по страни расправу о емпиријским индикаторима да ли се број сиромашних повећао, да ли су се разлике повећале унутар као и међу државама, јер ме занима само логика аргумента). И онда се закључује да глобализација нужно доводи до таквог процеса и да је једини могући излаз из тога нека врста

² Giddens Anthony (1999), *The Runaway World*. Polity Press. Cambridge.

³ Ray Kiely (2005), „Globalization and Poverty, and the Poverty of Globalization Theory”. *Current Sociology*. 53: 895–914.

деглобализације. Моја дијагноза, међутим, доводи до другачијег закључка. Мислим да је потребна *анализа односа моћи* који стоје у основи процеса глобализације. Таква анализа показује да *асиметрични односи моћи* доводе до ових негативних ефеката. Но то онда не значи да су ти негативни ефекти нужна посљедица процеса који стоје у основи глобализације, него да су односи моћи ти који искривљују ефекте глобализације и доводе до нежељених ефеката. Из такве дијагнозе произлази и сасвим другачији став према процесима глобализације. Те процесе не треба зауставити и свијет деглобализирати, него управо обратно: глобализацијске процесе треба продубити. Проблем није у слободним токовима робе, услуга, капитала и људи, него у непотпуним слободним токовима и то непотпуним на начин да се због односа моћи фаворизирају они односи који продубљују постојеће асиметријске односе моћи и спречавају они који би могли довести у питање постојеће односе моћи. Дакле, теоријска основа глобализације, а то је Ricard-ова теорија компаративних предности, истинита је данас као што је била и у вријеме када ју је формулирао. Проблем, дакле, није у лошој теорији, тј. у неистинитости теорије компаративних предности, него у политичким и економским интересима, који онемогућавају да компаративне предности буду неометани регулатори свјетских економских токова. Другим ријечима, глобализација није спонтани и неутрални процес који се збива сам од себе (и који је као такав нужен и незаобилазан), како га желе приказати апологети глобализације. То је процес који је резултанта постојећих односа моћи и критичари с правом на то указују. Апологети глобализације који инзистирају на неиздјежности глобализације често издјегавају улазити у анализу односа моћи. Они идеалистички приказују процесе као да тих односа моћи нема. Они су дјеломично у праву у процјењивању какви би ефекти глобализације били да тих односа моћи нема. Критичари се обарају на глобализацију игнорирајући факат да свијет не треба деглобализирати (јер њен проблем је у томе што ти односи постоје и дјелују). Укупни ефекти које опажамо су *комбинација ефеката теорије компаративне предности и политичких односа моћи*, који неравнојерно усмјеравају процесе. Тако да компаративне предности моћних њима доносе веће користи, а потенцијалне компаративне предности неразвијених се потискују, користећи политичку моћ развијених.

Да појаснимо ове кратке формулације. У економском смислу, глобализација је скуп процеса који гурају свјетску економију у правцу рушења запрека слободном кретању робе, капитала, информација и људи. Другим ријечима, она означава процес помака од аутаркичних економских јединица, до јединица које су међусобно повезане размјеном (међународним системом размјене и економским системом), до таквог система гдје аутаркичне јединице нестају и превладавају слободни економски токови. То је дескриптивна теорија, која описује процес који се збива, али дескриптивна теорија има и своју вриједносну димензију, а то је да тај процес доноси универзални бољитак. У позадини вриједносне димензије стоји економска теорија компаративних предности David-а Ricard-а, која полази од претпоставке да ће се оптимална алокација ресурса, па онда и максимализација благостања, постићи када свака област, регија, држава, локална заједница буде производила оно за што има најбоље претпоставке и размјењивала своје производе са производима других, исто тако специјализираних јединица, опет у оним подручјима у којима оне имају своје компаративне предности.

Садашње критике глобализације полазе од тога да глобализација није остварила своје циљеве, тј. оне указују на низ жртава глобализације као што су привредне гране, појединци, регије, земље.

Моје питање је у којој мјери су те жртве различите од низа жртава које је произвела индустријализација? И оно су биле стварне жртве, али нитко не сматра да би свијет био бољи да су лудисти уништили стројеве и да су успјели зауставити индустријализацију. Додуше, ткаље би задржале свој посао, али питање је што би било са индустријском револуцијом. Сада се много говори о сељењу рада у неразвијене земље и оптужује се глобализација за стварање високе стопе незапослених неквалифицираних радника у развијеним земљама (потенцијално све више и квалифицираних како се *outsourcing* цијели низ услуга, као што су позивни центри, читања и писања докторских дијагноза сели у неразвијени свијет).

То није неуспјех, него успјех глобализације јер то управо значи кориштење компаративних предности и дизање стандарда (развија) неразвијених, а изједначавање значи да се губици почињу све више осјећати и у развијенима земљама. Међутим, сада идеолози у развијеним земљама плачу јер почиње се дешавати раст неразвијених управо захваљујући процесима глобализације. Ствара се нови свјетски поредак и неке нове земље почињу заузимати важно

мјесто на свјетском вртуљку моћи (примјер BRIC). Управо теорија компаративних предности полази од тога да на дуги рок долази до изједначавања положаја. То што ће Кина постати највеће господарство свијета, или што се појављују нови економски гиганти као Бразил, Индија или Русија, управо то значи да у неким сегментима свјетске економије теорије компаративне предности дјелују. Посебно је питање, које сада не отварамо, колико је успјех већи тамо гдје је економски развој праћен одговарајућом политичком моћи? Има низ примјера гдје нису само велике и политичке моћне земље искористиле своје компаративне предности на што нам показују примјери Сингапура, Јужне Кореје или Тајвана. Но да ли из тога можемо извући закључак да треба престати са процесима глобализације? Или треба схватити да ти процеси дјелују, али у искривљеном облику под утјецајем постојећих конфигурација моћи. Управо ти односи моћи доводе до тога да су увјети у којима дјеловање процеса глобализације, тј. слобода тока капитала, рада и новца, такви да фаворизирају развијене земље. Међутим, то није инхерентно неком апстрактном процесу глобализације, него је првенствено производ држава које и те како имају кључну улогу у креирању институционалног оквира глобализације; оне нису нестале и постале мање важне, како идеолози глобализације нас желе увјерити. Ако, дакле, данас имамо ситуацију да се капитал сели тамо гдје је радна снага јефтинија, то је успјех који теорија компаративних предности прогнозира. Ако при томе имамо губитак радних мјеста у развијеним земљама, оне су довољно богате да то компензирају социјалом политиком, образовањем и слично, тако да данашњи радници не морају патити као што се дешавало радницама у енглеској текстилној индустрији у доба првобитне индустријализације. У складу са Паретовим оптимумом, добици од глобализације требало би да буду довољни да надокнаде губитке онима који губе. Уколико патња успркос томе постоји, то је само доказ неспособности влада и односа моћи унутар појединих држава који трошкове глобализацијских процеса могу превалити на леђа оних који су слабији, а добитке концентrirати у рукама оних који су моћнији.

Према томе, глобализација (дјеловање закона компаративних предности) је била успјешна, као што и теорија предвиђа, у мјери у којој није сиречавано њено дјеловање. Велики дио негативних ефеката глобализације, као на примјер продубљивање јаза између сиромашних и богатих, није резултат неометаног дјеловања

глобализације, него управо резултат њеног ометања или управљања од стране оних који се налазе у позицији да могу њоме управљати. Ако, на примјер, имамо ситуацију да отварамо тржишта за размјену, онда од размјене сви профитирају. Уколико имамо ситуацију неравноправног отварања тржишта, да се она отварају тамо гдје развијене земље имају предност, а тржишта остају затворена тамо гдје би потенцијално неразвијене земље имале предност, онда је јасно да отварање тржишта користи развијенима. Најбољи примјер је пољопривреда, гдје би потпуно отварање тржишта дало велику предност земљама пољопривредним произвођачима. Док се немилосрдно тражи отварање тржишта индустријских производа (гдје наравно индустријски развијене земље имају предност), уз истовремено огромне субвенције развијених земаља (САД и Еуропске уније), властитој пољопривреди које си наравно земље у развоју не могу приуштити, а које им кроз међународно преговарање развијени и спрјечавају, као и затварања тржишта или квоте и слично, од пољопривредних производа до текстила, онда је јасно да глобализација користи онима који су моћни, тј. који се могу штитити. Када САД успију наговорити боливијску владу да сурађује у уништавању поља која производе коку, али истовремено затворе своје тржиште за увоз шећера који би евентуално могао надокнадити губитак произвођачима коке, онда су наравно таквом либерализацијом ти произвођачи на губитку.⁴ Онда се не треба чудити да постоји незадовољство тако проведеном глобализацијом и да Боливија добива екстремно љевичарског предсједника. Опет се ради о скривеним интересима, који онемогућавају равномјернији ефект слободне трговине. Генерално узевши, ако су просјечне царине у развијеним земљама ниске, оне одржавају запреке точно у оним подручјима гдје земље у развоју имају компаративне предности, а то су пољопривреда и радно интензивна индустрија. Према неким анализама, заштита властитих тржишта развијених земаља кошта неразвијене око 100 милијарди долара годишње, а то је тада било двоструко више него што је износила помоћ развијених неразвијенима.⁵ Према томе, већи би се ефект постигао укидањем баријера и укидањем помоћи него садашњим стањем помоћи и задржавањем баријера. Баријере се задржавају опет због партикуларних интереса

⁴ J. Stiglitz (2002), *Globalization and its Discontents*. Allen Lane. London.

⁵ Worl Bank Report 2002.

који, као што знамо из теорије, имају мотиве за концентрирано дјеловање како би задржали властите привилегије, јер је њихов концентрирани губитак већи него добитак за укупно друштво, који се танко распоређује на читаво становништво. Пољопривредни лоби у Еуропској унији је најбољи примјер. 45% буџета Еуропске уније иде на пољопривреду, што значи да порезни обвезници уздржавају неефикасну пољопривреду. Та иста неефикасна пољопривреда држи на дистанци потенцијални увоз пољопривредних производа из земаља у развоју, које се не могу натјецати са високо субвенционираном еуропском пољопривредом и штовише ти произвођачи могу бити уништени слободним увозом пољопривредних производа високо субвенционираних еуропске производње. Таквих примјер имамо напретек, на примјер америчка производња шећера која држи кубански или боливијски шећер изван америчког тржишта. Ту се не ради о неуспјеху глобализације, него о јаким концентрираним интересима унутар развијених земаља, који су заузели важне позиције у политичком процесу одлучивања и онда користе моћни положај тих земаља (Еуропске уније или САД) у свјетским преговарачким процесима да задрже свој монополистички положај на штету неразвијених. Када због тога имамо проблеме у неразвијеним земљама, то није резултата глобализације, него је то резултата непотпуне глобализације тј. политичке снаге интересних групација у развијеним земљама, које утјечу на владе својих земаља да користе политичку моћ да искриве процесе слободне размјене. Као што је већ Марх писао, мисли владајуће класе постају опћедоминантне, а у овом случају ради се о мислима (интересима) дијелова друштва које успјешно намећу обрану свог монополистичког положаја кроз стварање идеологија, као на примјер о важности француског малог сељака за француски идентитет. Наравно, када Француска са таквом пољопривредном политиком уништава ситног пољопривредног произвођача у некој неразвијеној земљи, онда се то проглашава цијеном напретка, а не уништавањем идентитета те земље. Француски сељак, међутим, не треба платити ту исту цијену напретка, него треба бити штићен.

Такођер, треба споменути да данашње развијене (и политички моћне) земље гурају у брзу либерализацију економије данашње неразвијене земље, иако су и саме имале полагани развој индустрије коју су државе и те како штитиле. Дакле, у ситуацији када је *sequencing* кључан да би се економије могле постепено отварати и

користити компаративне предности, под притиском извана гура их се у отварање када нпр. нема нити safety net-а за незапосленост, нити довољно расположивог капитала за отварање нових радних мјеста, па су онда нето ефекти отварања негативни.

ПРАВЦИ ДЈЕЛОВАЊА

Из овога можемо закључити да прави *кривац за постојеће разлике, осиромашења и слично није глобализација, него односи моћи* тј. развијене земље које свој доминантни политички и економски положај претварају у могућност усмјеравања процеса глобализације у смјеру који њима користи, а мање развијенима штети. Ако је ова анализа тачна, онда главна стратегија борбе није против процеса глобализације путем њеног заустављања, него обратно — њеним поспјешивањем. Треба спречавати моћне да искориштавају своју стратешку позицију моћи за властиту корист, а на штету мање моћних. На примјер, ако остане и чак буде поспјешен протекционизам у подручју пољопривреде, онда ће богати и даље остати богати, а сиромашни сиромашнији. Ако, с друге стране, отворимо границе и укинемо, с једне стране, квоте и ограничења увозу пољопривредних производа, затим укинемо огромне субвенције које својим пољопривредним произвођачима дају најразвијенији, тада би, према неким израчунима, економски ефект за неразвијене био већи од укупне помоћи неразвијенима коју данас развијени дају неразвијенима. У таквом процесу јављали би се губитници, а то су пољопривредници у развијеним земљама, тј. корисници тих субвенција и заштита. Према томе, у крајњој линији, негативни ефекти глобализације нису посљедице неког неумитног имперсоналног процеса глобализације који све руши пред собом, него посљедица организованих интереса који спречавају њено дјеловање. За разлику од радничких синдиката који се нису успјели организирати да спријече сељење радних мјеста у неразвијене земље, што је наравно позитивно дјеловање глобализације јер је донијело радна мјеста и технологију неразвијенима. Дакле, позитивни ефекти глобализације су кориштење њихових компаративних предности. Пољопривредни интереси су се снажно политички организовали и успјели спријечити глобализацију. Владе развијених земаља су се показале сувише слабе да слома пољопривредни лоби, тј. не могу овладати политичким процесом. Наравно да су и владе неразвијених

земаља под истим политичким притисцима својих лобија, али не могу на њих позитивно одговорити, тј. заштитити њихове интересе јер су под вањским притиском развијених земаља које разбијају њихову заштиту тамо гдје им то одговара. (Тако су, на примјер, под притиском отварања своји слабаших финансијских институција слободном протоку капитала који онда уништава локалну финансијску индустрију.)

Када данас имамо протесте да је глобализација штетна јер, на примјер, односи радна мјеста у земље у развоју, не смијемо сметнути с ума да је то позитивно дјеловање процеса компаративних предности. Губитници постоје на исти начин како што су и текстилне раднице губиле посао у индустријској револуцији, а лудистички покрет је разбијао стројеве желећи спријечити технолошки напредак. Наши модерни лудисти желе затварање, а ефект би био исти као и да су стари лудисти зауставили индустријску револуцију. То наравно не значи да раднике треба бацити на улицу, него да владе развијених земаља морају наћи начина како да поспјеше проналажење посла кроз преквалификације за оне који су њене жртве (нешто слично као што је америчка влада створила фонд за запошљавање жртава НАФТЕ). Теорија компаративних предности показује да радно интензивна индустрија није компаративна предност развијених земаља и да оне не требају неквалифициране или чак ни квалифициране индустријске раднике (али треба вјероватно помоћно медицинско особље). Та иста глобализација извукла је из сиромаштва, управо кроз процес сељења индустрије, велики број сиромашних, како показују глобални подаци. Они који су остали сиромашни, а то се првенствено односи на велике дијелова Африке, нису они који су због глобализације остали искљени из тих процеса, већ због недостатка глобализације (разлози за то су посебни предмет).

Неразвијене земље које трпе због глобализације трпе због утјецаја моћних да усмјеравају глобализацију, а не због неких неумитних унутарњих закона глобализације. Стратегија треба бити према мијењању односа моћи, тј. спречавању монопола и заштите, а не подизања монопола и заштите. Притисак на крупни капитал (који је довољно моћан да лобирањем или и корупцијом створи повољне увјете властитог дјеловања) или на развијене државе треба постојати, али не у правцу затварања, него управо обратно — у правцу отварања и демонополизације. Наравно, оваква стратегија тражи врло суптилан процес разумијевања суштине и тражења коалиција

које ће погурнути свијет напријед. Масовни протести против богатих или мултинационалних компанија сигурно не погађају суштину ствари. Погађају само периферију проблема јер примјера неодговорног понашања великих актера има напретек. Но нисам сигуран да је затварање и онемогућавање глобализације одговор на проблем, тј. да би допринијело побољшању стандарда и изједначавању разлика које постоје у свијету. То би исто било као да кажемо да зато што на тржишту постоје монополи, зато не желимо тржишну економију. Одговор није неприхваћање тржишне економије, него раздијање монопола. Потпуно исто вриједи и овдје. Одговор на проблеме са глобализацијом није деглобализација, него потпунија глобализација. Уколико би то био циљ антиглобализацијског покрета, онда би он добио неке позитивне ефекте за све. Ако је ефект спречавање свјетских економских токова, онда ће се постојећи односи неједнакости само продубљивати.

ПРЕДСТОЈИ ЛИ КРИЗА КАПИТАЛИЗМА?

Капитализам има циклички карактер и повремено производи краће или дуже, плиће или дубље економске кризе. Те економске кризе тада су повезане са политичким кризама и превратима. Велика економска криза која је настала у САД 1929. и проширила се свијетом уско је повезана са доласком нацизма на власт у Њемачкој, а то је био први и одлучујући догађај који је свијет водио у катастрофу II свјетског рата. Велика финансијска криза 2009. битно је уздрмала свјетски економски поредак и можемо рећи да се капиталистичка економија није у потпуности опоравила ни до данас. Постоје различите теорије о томе што узрокује кризу, као што су пословни циклуси, нужност падања профитне стопе или нужност финансијских криза које смо сада свјedoци. Но овдје се концентрирамо на један процес који по многи ауторима представља велику пријетњу будућем функционирања капитализма. То је процес да технологија замјењује рад. Велике напредак у технологији повећао је продуктивност рада у пољопривреди, но створени вишак радне снаге нашао је посла у експандирајућој индустрији. Увођење ефикаснијих стројева учинило је већину творничких радника сувишним, али је зато постојала експанзија услужног сектора, који је апсорбирао радну снагу. Иако је тај процес увијек праћен са много људске патње, као на примјер радници у америчкој аутомобилској

индустрији које су работи и нарасла азијска конкуренција истиснули с посла и који не могу наћи нови посао или ако га нађу, много је мање плаћен и несигурнији. Опћенито говорећи, можемо рећи да како је радничка класа губила посао због механизација, капитализам је био „спашен” отварањем нових послова за средњу класу — од финансијских слуга, експанзије службеника и чиновника, туризма, образовања и здравства итд. Но сада компјутеризација, интернет и микроелектроника сужују могућност запошљавања те новонастале средње класе (Collins 2013). Да поједноставимо, како работи буду замјењивали људе који је то сектор који ће омогућавати запошљавање нове радне снаге, а да основни принципи стварања профита на тржишту остану нетакнути. Различити типови државне интервенције ускакали су до сада тамо гдје је тржиште заказивало. Међутим, није само да држава ограничава тржиште, него и функционирање тржишта поставља границе опсегу државне интервенције. Тако, на примјер, државно запошљавање и инвестиције, оно што је познато под називом *keynesianizam*, до сада је ускакало и исправљало негативне ефекте функционирања тржишта. Држава коња сада жели финансирати јавно здравство, образовање, јавне радове, ублажити финансијске тегобе незапослених, изложена је немилосрдном притиску глобализираних финансијских тржишта и смањењу вриједности властите валуте, што онда чини економску ситуацију још тежом. То вриједи посебно за образовање које дјелује као једна скривена *keynesianska* политика са повећавањем нивоа образовања далеко изнад стварних потреба економије, што значи извлачење што већег броја људи из тржишта рада. Но и та јавна политика долази под притисак финансијских тржишта. Другим ријечима, технологија смањује потребу за људским радом, нови сектори који би апсорбирали све већи вишак радне снаге се не отварају, а глобализација и притисак на ефикасност (профитни мотив) су такви да ограничавају могућност државе да интервенира и исправља тај затворени круг.

„Револуционарна” реакција на те процесе није никаква радничка или хуманистичка револуција, него популистичка револуција. Главна циљ те револуције је зауставити економску глобализацију која производи несигурност и губљење посла, иако истовремено омогућава економски раст и побољшавање економског положаја низа земаља које се успјешно укључују у тај процес. Заустављање процеса глобализације, заштита националне економије (економски

национализам), зауставити ће несигурности под цијену дугорочног успоравања опћег раста, успоравања раста неразвијених и технолошког напретка. Аутархични модели које нам наговијешта модерни популизам могу трајати временски релативно дуго. О томе нам свједочи, на примјер, трајање СССР-а који је управо класичан примјер таквог аутархичног модела. Није нужно да аутархични системи буду плански, какав је био СССР. Могу постојати тржишни модели затворени према вани. До које мјере такви системи економског национализма могу постојати и без културног и политичког национализма, који онда нужно производи ратове, друго је питање. Исто тако, питање је у којој мјери такво затварање може издржати унутрашњи демократски поредак, а у којој мјери ће клизити према ауторитарним или чак тоталитарним рјешењима. То је, свакако, кључно питање даљњег развоја капитализма.

Duško SEKULIĆ

GLOBALIZATION AND THE POWER

Summary

The postindustrial society is based on an ever growing interdependence, where the labor, raw materials, capital and technological expertise are combined and used with less and less regard to the national borders. That process of increased flow of goods, information, services and people, regardless of the state borders, is called the globalization.

The basic dimensions of globalization are economic, communication and cultural.